

בענין דינא דמלכותא דינא
אריה ליבוביץ

- I. Source and explanation of the concept. Shmuel says it many places in shas - גיטין דף פ.
- A. Does anybody argue on Shmuel? ריטב"א נדרים דף כח.
- B. Reasons for the rule:
1. רשב"ם בבא בתרא דף נד: - everybody accepts government authority.
 - a. תרומת הדשן סימן שמא - even if we don't explicitly accept it we accept it implicitly.
 2. רא"ש נדרים גי'א ר"ן שם דף כח. - it is his land to make the rules.
 - a. this leads to conclusion that there is no דינא דמלכותא דינא with a Jewish government in Israel.
 - i. Rav Schachter - that only relates to the right to tax, but not tot he right to punish criminals, set up a currency, or a legal system.
 - ii. שר"ת חת"ס חו"מ סימן מד - this doesn't apply to those things that are for the good of the country.
 3. בית יוסף חו"מ סימן כו בשם הרשב"א (והוא גם שיטת המאיר"י והגר"א חו"מ שסט:לד).
בפרשת מלך וכו' (שמואל א' פרק ח')
 - a. סנהדרין דף כ - כל האמור וכו' מלך אסור בו - difficult in light of opinion that
 - b. difficult in light of תוספות שם that it only applies to Jewish kings in Israel.
 4. Rav Isser Zalman Meltzer (based on רש"י גיטין דף ט) - if they are obligated to set up a system of law we are obligated to abide by it.
 5. שר"ת חתם סופר או"ח סימן רח - כתובים in pesukim learned from.
 6. דבר אברהם חלק א' סימן א' בשם רבינו יונה applies to central authority. Similar idea in אבני נזר יו"ד שיב מו-נב (note והוא רלהו whether it is also מקנה to others)
 - a. According to the Nesivos, the בית דין can only do what the owner can do (i.e. give up ownership without any קנין, not make somebody else own it without a קנין. Yet by a government the owner doesn't have to make a קנין himself.
- C. Is this מכירת חמץ by קנין? מכירת חמץ may be a נפקא מינה for the type of קנין by דאורייתא או דרבנן.
1. דרבנן - בית שמואל אה"ע כהג.
 2. דאורייתא - שר"ת חת"ס יו"ד שיל"ד (ורוב הפוסקים).
- II. Parameters of דינא דמלכותא דינא.
- A. Making new laws:
1. מגיד משנה הלכות גולה היג בשם הרמב"ן - has no right - apparently it is based on התחייבות מדעת.
 2. ibid. in the name of others - has the right.
- B. Definition of a king - רמב"ם הלכות גולה היח - makes coins.
1. This always is covered under דינא דמלכותא ש"ך יו"ד קסה ס"ק ח' - דינא דמלכותא.
 2. Two ramifications:
 - a. redeeming שני כסף - פסחים דף לה - מעשר שני - can't be done with שוה כסף (unlike בכור והקדש)
 - b. paying back loans in different currencies - if you borrow your currency you pay back that amount in the same currency. If you borrow in a different currency, you pay back the amount it was worth in American money at time of loan. שר"ת אגר"מ יו"ד ב' קיד.

III. Applications to מצוות בין אדם לחבירו.

- A. מגיד משנה מלוה ולוה כזא בדעת הרמב"ם - only applies when king directly benefits (dependant on two answers in גמרא גיטין - paskens like second answer).
- B. רשב"א גיטין פ - the king can make any laws that aid the functioning of society.
1. דינא דמלכותא certainly doesn't govern religious law (marriage, divorce).
 2. If the laws are against our laws (e.g. one witness, selling collateral, inheritance) we don't follow them - ש"ך סימן עג ס"ק לט - There are however two exceptions:
 - a. two people can make a תנאי and the secular law is sometimes an assumed condition (e.g. jeweler repairing a watch isn't responsible for stealing).
 - b. When halacha has nothing to say about it (futures, corporations). חזון איש ליקוטים. סימן טז אות א' rejects this because the torah has what to say about everything.
 3. Regarding going to Israeli courts see שו"ת יחזה דעת חלק ד' סימן סה.
 4. Between Jew and non-Jew we follow דינא דמלכותא even against דיני תורה - בבא בתרא דף - נה. ורשב"ם שם.

IV. Taxes.

- A. The right to tax - רמב"ם גולה ואבדה פ"ה הלכות י"א - י"ב.
1. limit on this right - when it is קצבה.
 - a. reason - רא"ש לנדריים כת.
 - b. If Jews are taxed more than non-Jews רמ"א שסטו - is called קיצבה.
- B. Can you avoid taxes?
1. When this involves falsifying forms it is clearly forbidden. see קידושין דף מה:
 2. When this involves not saying something (basement store) it is less clear:
 - a. כסף משנה גולה ואבדה ה"א - it is no different than הפקעת הלואה which is permitted ב"ק חילול השם, unless there is the possibility of קניג.
 - b. רמ"א סימן שסטו - we don't apply הפקעת הלואה to government - the government doesn't only create a חוב ממון but can require actions (i.e. sending taxes). This is based on the Nesivos that they take the place of the owner. The Rav held that shopping at such places is לפני עור.

1 - תלמוד בבלי מסכת גיטין דף י עמוד ב

מתני'. כל השטרות העולים בערכאות של עובדי כוכבים, אע"פ שחותמיהם עובדי כוכבים - כשירים, חוץ מגיטי נשים ושחרורי עבדים; ר"ש אומר: אף אלו כשירין לא הוזכרו אלא בזמן שנעשו בהדיוט.
גמ'. קא פסיק ותני, לא שנא מכר ל"ש מתנה; בשלמא מכר, מכי יהיב זוזי קמיהו הוא דקנה, ושטרא ראייה בעלמא הוא, דאי לא יהיב זוזי קמיהו, לא הוה מרעי נפשיהו וכתבין ליה שטרא, אלא מתנה במאי קא קני? לאו בהאי שטרא, והאי שטרא חספא בעלמא הוא! אמר שמואל: דינא דמלכותא דינא. ואב"א, תני: חוץ מכגיטי נשים.

2 - ריטב"א נדרים דף כח.

ממנו, וכן כל כיוצא בזה. וכבר הארכתי בזה במסכת גיטין⁵⁶⁶, גם בפרק חזקת הבתים⁵⁶⁷ ובזה יש ספק בכאן. והא דשמואל הלכתא היא דהא מקשי' מינה הכא והתם בפרק חזקת, ולא אשכחן מאן דפליג עלה בשום דוכתא⁵⁶⁸.

3 - רשב"ס מסכת בבא בתרא דף נד עמוד ב

והאמר שמואל דינא דמלכותא דינא - כל מסים וארנוניות ומנהגות של משפטי מלכים שרגילים להנהיג במלכותם דינא הוא שכל בני המלכות מקבלים עליהם מרצונם חוקי המלך ומשפטיו והלכך דין גמור הוא ואין למחזיק בממון חבירו ע"פ חוק המלך הנהוג בעיר משום גזל.

4 - תרומת הדשן סימן שמא ד"ה תשובה: יראה

ונראה קצת טעם לדבר משום דחזינן דכל המושלים רגילים בפשיטות בזה שהם תדירים לתבוע בקשות ולהטיל אנגריא, אדעתא דהכי אנו קובעים דירה תחתיהם ומקבלים עלינו את עולם ומשאם, והוה כולחו מעתה דינא דמלכותא דינא, דהכי פרשב"ס פ' חזקת הבתים /ב"ב דף נה ע"א/ דדינא דמלכותא דינא היא משום דמקבלים בני מלכות עליהו.

5 - ר"ן מסכת נדרים דף כח עמוד א

במוכס העומד מאליו - שלא במצות המלך וכתבו בתוספות דדוקא במלכי עובדי כוכבים אמר דדינא דמלכותא דינא מפני שהארץ שלו ויכול לומר להם אם לא תעשו מצותי אגרש אתכם מן הארץ אבל במלכי ישראל לא לפי שא"י כל ישראל שותפין בה וכי אמרינן דינא דמלכותא דינא ה"מ לענין שאם קנה אחד מכס זה חייבים ליתן לו את המכס וכן נמי אם לא קנה אותו אלא שהוא ממונה לגבות את המכס שאינו רשאי ישראל חבירו לישבע שהן תרומה דליכא אונסא כיון דדינא דמלכותא דינא.

6 - רא"ש מסכת נדרים פרק ג סימן יא

והיינו טעמא דדינו דינא שארץ שלו היא ואף הדיוט שיש לו קרקע כך דינו שלא יהנה אדם מארצו אלא מדעתו ובקצבתו

7 - שו"ת חתם סופר חלק ה (חו"מ) סימן מד

אך הר"ן בנדרים כ"ח ע"א כ' וז"ל וכו' תוס' דוקא במלך או"ה אומר דדינא דמלכותא דינא מפני שהארץ שלו ויכול לומר להם אם לא תעשו מצותי אגרש אתכם מן הארץ אבל במלכי ישראל לא לפי שא"י כל ישראל שותפים בה וכו' עכ"ל ע"ש. ומ"מ נ"ל דלא פליג אלא במסים ומכס שמטיל על כרחם ס"ל לא שייך לומר בני מדינה ניהא להו אלא משום שהוא אדון הארץ וא"כ יש לחלק בין מלכי ישראל למלכי או"ה אבל במנהגי ונימוסי' כמו ב"ב נ"ד ע"ב מודה ר"ן דהטעם משום דניחא להו ואין לחלק בין מלכי ישראל לאו"ה ויבואר לקמן אי"ה.

8 - בית יוסף חושן משפט סימן כו

כתב הרשב"א בתשובה (ח"ג סי' קט) לענין דינא דמלכותא דינא דע שלא אמרו אלא במאי דאיכא הורמנא דמלכא ובדברים שהם מדיני המלכות כי כמו שיש לנו משפטי מלוכה כמו שאמר שמואל לישראל (שמואל א' ח' י - יא) כך

בשאר האומות דינים ידועים יש למלכות ועליהם אמרו דדיניהם דין

9 - שמואל א פרק ח פסוק יא

יא וְיִאמְרוּ זֶה יְהוָה מִשְׁפֵּט הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר יִמְלֹךְ עֲלֵיכֶם אֶת־בְּנֵיכֶם יִקַּח וְשֵׁם לוֹ בְּמִרְכַּבְתּוֹ וּבְכַרְשֵׁיו וְרָצוּ לִפְנֵי מִרְכַּבְתּוֹ: יב וְלָשׁוּם לוֹ שְׂרֵי אֲלָפִים וְשְׂרֵי חֲמִשִּׁים וְלַחֲרֹשׁ חֲרִישׁוֹ וְלִקְצֹר קִצְיָו וְלַעֲשׂוֹת כָּל־מְלַחְמָתוֹ וְכָל־רֶכֶב: יג וְאֶת־בְּנוֹתֵיכֶם יִקַּח לְרִקְחוֹת וְלִטְבָּחוֹת וְלֵאפוֹת: יד וְאֶת־שְׂדוֹתֵיכֶם וְאֶת־כְּרָמֵיכֶם וְאֶת־בְּתוּבֵיכֶם הַטּוֹבִים יִקַּח וְנָתַן לַעֲבָדָיו: טו וְזָרְעֵיכֶם וְכַרְמֵיכֶם יַעֲשֶׂה וְנָתַן לְקָרְיָסָיו וְלַעֲבָדָיו: טז וְאֶת־עֲבָדֵיכֶם וְאֶת־שְׂפָחוֹתֵיכֶם וְאֶת־בְּחוּרֵיכֶם הַטּוֹבִים וְאֶת־חֲמוּרֵיכֶם יִקַּח וְעָשָׂה לְמִלְאכָתּוֹ: יז צֹאנֵיכֶם יַעֲשֶׂה וְאֶתֶּם תְּהִי־לוֹ לַעֲבָדִים: יח וְזַעֲקוֹתֶם בְּיָם הַיָּם הַזֶּה מִלִּפְנֵי מִלְכָּם אֲשֶׁר בָּחַרְתֶּם לָכֶם וְלֹא־יַעֲנֶה יְהוָה אֶתְכֶם בְּיָם הַיָּם:

10 - תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף כ עמוד ב

כתנאי, רבי יוסי אומר: כל האמור בפרשת מלך - מלך מותר בו, רבי יהודה אומר: לא נאמרה פרשה זו אלא כדי לאיים עליהם, שנאמר שום תשים עליך מלך - שתהא אימתו עליך

11 - תוספות מסכת סנהדרין דף כ עמוד ב

מלך מותר וכו' - תימה למה נענש אחאב על נבות כיון שלא רצה למכור לו כרמו ועוד דבפרק הכונס צאן לדיר (ב"ק דף ס.ג) קאמר דדוד שאל אם היה יכול להחליף גדישין של שעורין מישראל לתת בפני בהמתו וי"ל דבפרשת המלך (כתוב) (שמואל א ח) יקח ונתן לעבדיו ולא לעצמו ועוד י"ל דבתנאם היה יכול ליקח אם היה רוצה אבל כשהיה שואל אחאב שימכרו לו חשב נבות שרשות בידו לומר לא אמכור ועי"ל דנענש לפי ששאל הכרם לעשות ע"ז דכתוב (מלכים א כא) והיה לי לגן ירק כמו המתקדשים והמטהרים אל הגנות (ישעיה סו) והנקדן תירץ דאינו מותר רק בשדות הרחוקים מן העיר דלא מעלי כל כך אבל כרם נבות היה אצל היכל אחאב בשומרון ועי"ל דדוקא בשדה מקנה אבל שדה אחוזה שירש מאבותיו לא כמו שהשיב נבות חלילה לי מתתי נחלת אבותי לך אי נמי דפרשת המלך לא נאמרה רק על המלך שנמלך על כל ישראל ויהודה ומאת המקום ואחאב לא מלך על יהודה וגם לא מלך מאת המקום.

12 - רש"י מסכת גיטין דף ט עמוד ב

חזן מגיטי נשים - דלאו בני כריתות נינכו כואיל ולא שייכי צתורת גיטין וקידושין אצל על הדיין נלטו בני נח וכן שיחוררי עזדים דככל פסולא דאורייתא שוכ שחרור לגט אשכ דגמרינן לכ לכ.

13 - שו"ת חתם סופר חלק א (או"ח) סימן רח

החיים והשלום יחדיו יהי' תמים, יעלו על ראש חכמים מתמם עם תמימים, הרב הגאון המופלג ומפואר רם ונשא וגבה מאוד כש"ת מו"ה צבי הרש חיות נ"י אב"ד דק"ק זאלקווי יע"א: להודיע ידיעה של חבה יתירה כי ביום ש"ק קראתי עונג בקבלת ספרו תורת נביאים, ועברתי בו עד שהגעתי לדין מלך וקצת ממנו בכלל, ולכשאפנה אי"ה בלי נדר אקח מועד לעיין בכלו. ומ"ש פר"מ אלי במכתבו העבר שאראה בהקדמת ספרו, והנה ראיתי' כלו מחמדים וממתקים, ומ"ש שם ממחברי ספרים החדשים אומר, כל המחבר ספר ומתערב במחשבתו לגדל שמו, רבצה בו האלה האמורה במילי דאבות [פ"א מ"ג] נגיד שמא אבד שמא, ולא תעשה ידיו תושיה להוציא מחשבתו אל הפועל כי יבואו מבקרי מומין ויחפשו וימצאו, מלבד שהוא עובר איסור דאורייתא דברים שבעל פה אי אתה רשאי לכותבן ולא הותר אלא משום עת לעשות לה' [כגיטין ס' ע"א] ואם איננו עושה לה' הרי איסורו במקומו עומד. ולעומת זה, היודע בעצמו כי כל מגמתו לשם ה"ת להגדיל תורה ולהאדירה ורק מונע בר מפני חשש מבקרי מומין ומלעיגים ומלעיבים במלאכי ה', עבירה היא בידו, וכשם שיקבל עונש על הדרישה הנ"ל, כן יענש זה על הפרישה, אחו"ל [נדרים ס"ב ע"א] עשה דברים לשם פעלן ודבר בהם לשמן, ומרגלא בפומי הוא, סוף פרק משילין [ל"ח ע"א] כדסליק ר' אבא אחיכו עליה, אמר גולתיכו קשקלי, הדר אחיכו עליה, ושוב אמרינן שפיר אחיכו עליה, מה רצו חז"ל לספר בבזיונו של ר' אבא, הוי מצי למישקל ומיטרי בלי סיפור הלעג הלזה. אך מוסר השכל נשמע מזה, יען כי סליק ר' אבא התפלל יהא רעוא דאימא מילתא דתתקבל, ואין זה דומה לתנפלת רחב"ד + צ"ל: ר' נחוניא בן הקנה + שלא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי [ברכות כ"ח ע"ב], אבל הוא יתרה עשה שיאמר מילתא דתתקבל, מה לו אם יתקבל/ יקבל אם לא, אמור דבריק לשם שמים, ועל כן נכשל דמחכו על כל דבריו. ועד"ז אני מפרש לא תענה על ריב לנטות [שמות כ"ג - ב'], שלא יהי' כוונת המתווכחים בדין בין

ריב לריב ובין דם לדם, לנטות דעת חברו לדעתו, כי מה לי ולו, אך יהי' הויכוח להעמיד סברתי ודעתי על פי שכלי, באופן מה שחברי טען נגדי אראה במחשבתי אם כנים דבריו אחזור בי ואם לא נראים לי דבריו אני עומד על דעתי, ומה לי בכך אם יודה לי או לא כי אין כוונתי לנטות דעתו לדעתי, וכן יהי' דעת חברי שכנגדי להעמיד סברתו לעצמו, ואחר הויכוח הזה אחרי רבים להטות. אבל אותם הרוצים דוקא שחברו יודה לו וכונתו להטות דעת חברו לדעתו, אותם שוגים מדרך האמת ונוטים אל הניצוח ויצא משפט מעוקל, וגם בתפלת רחב"ד +צ"ל: ר' נחוניא בן הקנה+ שלא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי לא מיירי ולא נתיירא מהמתכבדים בקלונו ח"ו כי לא נמצאו כאלו בחבורת חז"ל, ועוד מ"ט לא חש על כשלוך ההלכה עצמה ורק על שישמחו בו חבריו, אבל נלע"ד עפ"י דאיתא פ' יש נוהלין קל"ג ע"ב אני ה' בעתה אחישנה ופירש רשב"ם ז"ל, איכסף רב עיליש מרבא פן יאמר רבא בלבו אילו לא הייתי בכאן היה דן דין שקר וכו', קרא עליו רבא לנחמו אני ה' בעתה אחישנה, בעת שהצדיקים צריכים לישועה הקב"ה ממציאה להם אף אתה אני יודע בך שמעולם לא באתה דין תקלה על ידך שהרי עכשיו זמנני לי הקב"ה קודם שהגעת להוראה ולא נכשלת עכ"ל, הרי שרב עיליש כמעט נכשל והקב"ה הזמין לו רבא והיה שמחה לרבא שזכה להציל רב עיליש, ויותר טוב היה לרב עיליש אילו זיכהו הקב"ה שיעמוד על האמת מעצמו ולא יצטרך להזמנת רבא להצילו וישמחו רבא במצותו, וזו היתה תפלת רחב"ד +צ"ל: ר' נחוניא בן הקנה+ שלא אכשל בדבר הלכה ואצטרך שליח להחזירני וישמחו בי חברי שזכה להצילני, אתה ה' תזכני שאעמוד בעצמי על האמת, וכן כל חברי לא נצטרך זה לזה, כנלפע"ד, אבל חלילה וחלילה שישמחו איש בתקלת חברו: ...

...היוצא מדברינו דמרידה במלכות מטעם חרמן של ישראל בימי יהושע, והמורדים על מרע"ה במדבר לא נתחייבו מיתה אף על פי דהיה בישורון מלך מ"מ עדיין לא קבלו עליהם ישראל בחרם להמית המורד במלכות, אמנם במלכי אומות העולם דאמר שמואל פ' חזקת [ג"ד ע"ב] דינא דמלכותא דינא נ"ל דנפקא לי מקרא דדברי קבלה, והוא, נתן את הכרם לנוטרים [שיר השירים ח' י"א], ושמואל לטעמיה במס' שבועות ל"ה ע"ב מלכותא דקטלא חד משיתא בעלמא לא מיענש דכתיב [שה"ש שם] ומאתים לנוטרים את פרוי, ואע"ג דכ' תוס' למלחמת רשות, לאו דוקא אלא לצורכו וכבודו, לאפוקי ברצחן וחמסן בעלמא דגולנותא דמלכותא לא דינא, אלא דינא דמלכותא ובמשפט יעמיד ארץ:

14 - דבר אברהם חלק א' סימן א' בשם רבינו יונה

וכל אשר לא יבא כו' מחוקק שררה מעטת עכ"ל
והתוס' (ו"ה דהכא שבט) כתבו וז"ל משמע דשבט

עדיף הוא דאמר בפ' מקום שנהגו אבל מא"י לבבל כיון דאנן כייפינן להו עבדינן כוותיהו אומר ר"ת דה"מ במילתא דאיסור והיתר דבני א"י חכימי טפי כו' אבל לענין הפקעת ממון ליפטר דהפקר ב"ד הפקר עדיפי בני בבל דאיקרו שבט שרודין את העם במקל עכ"ל ודר"ן בחי' לסנהדרין כתב וז"ל דהכא שבט והתם מזחוקק כלומר ראש גולה הוא עומד במקום מלך והפקרו הפקר ותקנתו ורשותו מתפשטת על כל ישראל אבל רשות הנשיא לא אלים כולי האי, וא"ת הא אמרינן בפ' מקום שנהגו

והנ"ל דדעת רבנו יונה ז"ל היא דהא דד"מ דינא גם בקנינים ובדברים שבין אדם לחבירו ידעינן לה מההוא קרא גופי' דילפינן מיני' בגיטין (דף ל"ז ע"ב) הפקר ב"ד הפקר מקרא דוכל אשר לא יבא לשלשת הימים כעצת השרים והוקנים יחרם כל רכוש. וסבירא לי' דלא נאמרה הלכה זו על ב"ד של ישראל בתור ב"ד אלא בתור שררה וממשלה, שהרי שרים וזקנים כתיבי בקרא, ובאמת היינו הך והכי מתבאר להדיא מסנהדרין (דף ה' ע"א) פשיטא כו' ומהכא להתם מהני דהכא שבט והתם מחוקק כדתניא לא יסור שבט מיהודה אלו ראשי גלויות שבבבל שרודין את ישראל בשבט ומחוקק מבין רגליו אלו בני בניו של הלל שמלמדין תורה ברבים, ופירש"י שבט לשון שררה ויש להן רשות להפקיד דהפקר ב"ד הפקר דכתיב

15 - שו"ת אבני נזר חלק יו"ד סימן שיב

שאלה לברר דין רב בעיר שנתבקש בישיבה של מעלה והלך לעולמו. והניח בן ראוי למלא מקומו וגם חתנו בעל בתו ראוי למלא מקומו. והבן ההוא לא רצה לקבל על עצמו עול הרבנות. אם חתנו יורש גדולתו. באשר בעיר מחלוקת שרבים וכן שלמים רוצים בחתנו ההוא. ולעומת זה צד כנגדם רוצים באחר מן העיר ההוא: ...

מו) דהנה קשה הלא המלך עיקר מיניו הוא למשפטים ומלחמות וכמ"ש הרמב"ם סוף פ"ד מה' מלכים וז"ל שאין ממליכין מלך בתחילה אלא לעשות משפטים ומלחמות שנאמר ושפטנו מלכינו ויצא לפנינו ונלחם מלחמתנו עכ"ל. ושלמה כשנתמנה למלך התפלל ונתת לעבדך לב שומע לשפוט את עמך וסיים כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה. ושם קפוטל ד' יהושפט בן אחילוד המזכיר פירש"י איזהו משפט שבא לפניו ראשון שיזכרו ראשון. ובשמואל ב' ט"ו ויהי כל איש אשר יהי לו ריב לבוא אל המלך למשפט ובמלכים ב' ט"ו ויגע ד' את המלך ויהי מצורע עד יום מותו וישב בבית החפשיית ויותם בן המלך על הבית שופט את עם הארץ. ואמרו רז"ל שכל דין שהי' דן הי' אומרו בשם אביו. ובשבת פרק במה בהמה גבי יאשיהו דכתיב וכמוהו לא הי' לפניו מלך וגו' שכל דין שדן מבין שמונה עד בן שמונה עשרה החזיקן להם. ובמשלי כ"ה ג' ולב מלכים אין חקר פירש"י שכמה דינים באים לפנייהם וצריך לתת לב לכולם. ובסנהדרין א"ד ע"ב ויצאו שפטיק וזקניק ושפטיק זה מלך וכ"ג מלך דכתיב מלך במשפט יעמיד ארץ. כ"ג דכתיב ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט. וא"כ אם הממונה על הדין אינו בירושה אף יורשין כתר מלכות. ונהי דמכ"ג אין קושיא דביומא ע"ג קאמרינן דבתר העיקר שנמשח לה אזלינן. וכ"ג עיקרו לעבודה. אבל מלך או אפשר לומר דעיקרו למלחמות דמשפטים תדירים ושלמה הי' איש שלום ומעט מעט מלחמות אשר עשה וכיון שכתב הרמב"ם דמשחות המלך למשפטים ומלחמות ומשפטים עיקר טפי ממלחמות ומאי טעמא דאייתא בירושה +הגה"ה ועוד דנראה דשררות מלחמה דינו כמו משוח מלחמה דאינו בירושה. דהנה במלכים א' י"ד והדד שמע במצרים כי שכב דוד עם רבותיו וכי מת יואב שר הצבא ופירש"י דוד שהניח בן הגון כמותו ממלא מקומו נאמר בו שכיבה יואב שלא הניח בן הגון כמותו ממלא מקומו נאמרה בו מיתה. ולכאורה נראה כוונת ממלא מקומו יורש גדולתו. וכן דעת הר"ף שבפ"י עין יעקב ב"ב קט"ז ע"ב וא"כ מוכח שגם בשר צבא שייך ירושה שאם הי' הבן הגון הי' יורש בגדולת יואב. אך בילקוט הביא מדרש אגדת שמואל דוד שהי' מלך נאמרה בו שכיבה יואב שהי' שר צבא נאמרה בו מיתה. והנה אין לפרש דעל מלך נאמר שכיבה דרך כבוד דא"כ לא הי' לו לומר יואב שהי' שר צבא נאמר בו מיתה רק יואב שלא הי' מלך. ע"כ נראה הכוונה משום דשר צבא אינו מוריש גדולתו לבנו כמו משוח מלחמה ע"כ נאמרה בו מיתה. וכן משמע קצת ברד"ק שכתב דוד שמת על מטתו נאמרה בו שכיבה יואב שנהרג וכו' והוא רישא דאגדת שמואל ד' מ' דוד שירשו בניו בגדולתו וכו' והיא סיפא דאגדת שמואל לפי מה שפרשתי. ומפירש"י אין ראי' להיפוך דלשון ממלא מקומו היינו שהוא כמותו. והוא לשון הגמ' ב"ב דוד שהניח בן כמותו. וכעין לשון הש"ס כתובות א"ק ע"ג ע"ב ממלא מקומו ביראה ממלא מקומו בחכמה. ע"כ הגה"ה+:

מז) וראיתי לרבינו הר"ן בדרשותיו דרוש י"א דמה ששאלו ישראל מלך למשפטים הי' חטא שרצו שעיקר משפטיהם יהי מצד המלכות, ובאמת עיקר המשפטים מצד השופטים עפ"י התורה ומה שהוא צורך לקיבוץ המדינה משלים המלך. ואף שמצינו ב"ד מכין ועונשין לצורך השעה. זה הי' בזמן שלא הי' בישראל מלך ונכלל בכח השופט שני ענינים כח המלך וכח השופט. ואפשר עוד לומר שכל מה שנמשך למצוות התורה בין שהוא כפי הפשט הצודק בין שהוא לצורך שעה נמסר לב"ד כאומרו ושפטו את העם משפט צדק. אבל תיקונים ביותר מזה נמסר למלך. עוד שם ומפני זה הזהיר המלך לבלתי רום לבבו מאחיו כלומר שמתוך שהמלך רואה שאינו משועבד למשפטי התורה כמו השופט צריך אזהרה מרובה לבלתי יסיר מן המצוה ולבלתי רום לבבו מאחיו כפי היכולת זה הגדולה שנתן לו השי"ת אבל בשופט לא נצרך לכל זה ולכל אלו האזהרות לפי שיכולתו מוגבל כפי משפט התורה באמת ושפטו את העם משפט צדק והזהירו שהמשפט לא יטהו בשום פנים באומרו לא תטה משפט והזהירו עוד שלא ליקח שוחד גם לשפוט צדק עכ"ד יע"ש דבריו כי נעמו ואי אפשר לי להעתיק כל דבריו:

מח) והנה לפי דבריו אין משפטי המלך מצד חכמת התורה רק הוראת שעה לתיקון המדינה ואינו משפטי התורה. אך באמת קשה לי טובא על דבריו. הא"ן כי לא מצינו הוראת שעה בדבר שבממון רק להעניש. והרי ביאשיהו ובדוד מפורש שבדבר שבממון בין אדם לחבירו הי' ושלמה אמר מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה. ופירש"י אינני כדאיני אר"ה דייני אר"ה אם לוקח מעות מזה ונותן לזה אין בכך כלום אבל בישראל וכו' הנה מפורש כי בדיני ממונות בין אדם לחבירו הי' דן. ולא שייך בזה הוראת שעה. ועוד דכיון שלא הי' צריך בהוראת שעה לדון עפ"י התורה מה טעות שייך בזה וכפי שכלו הי' דן. וגם מ"ש כי הדיינין הזהירו שלא יטה משפט ההוא בשום פנים כאמרו ולא תטה משפט. הנה במ"ר פ' שופטים אמר ר' אחא בא וראה שש מעלות הי' לכסא של שלמה ובפרשה זו כתובים ששה דברים בלא תעשה ואלו הן ולא תטה משפט וגו' והרי הכרוז עומד לפני כסא של שלמה כיון שהי' עולה מעלה ראשונה הי' כורז לא תטה משפט וכו' הנה שכל אזהרות שבדיין ישנם גם במלך:

מט) גם מש"כ שלא הי' כח ביד ב"ד לדון הוראת שעה בזמן שהי' מלך רק בזמן שאין מלך יש בהם גם דין מלכות. קשה לי הרי ביבמות מעשה באחד שרכב על סוס בשבת בימי יוונים והביאוהו לב"ד וסקלוהו. ובדין המלכות אין לו רשות להרוג כי אם בהורג נפש לתיקון המדינה אבל לא בחילול שבת וכמ"ש הרמב"ם סוף פ"ג מה' מלכים וז"ל כל ההורגים נפשות שלא בראי' ברורה כו' יש רשות למלך להורגו. הנה מבואר דבשאר מחויבי מיתות

אין למלך עסק בהן. וע"כ לאו מדין מלך הרגוהו. ושמעון בן שטח הרג שמונים מכשפות ביום אחד בלא התראה ובלא עדות ברורה וכמ"ש הרמב"ם פכ"ד מה' סנהדרין ה"ד ואעפ"י שה' בזמן מלכי בית חשמונאי. מיהו אלו יש ליישב עפ"ימ"ש הר"ן באפשר שכל מה שנמשך במצוות התורה אף שהוא לצורך שעה יש רשות לב"ד להורגו. אך קושייתי הראשונה קשה:

(ג) לכן לבי אומר לי יען שלא להלכה אמרם הר"ן ז"ל רק לדרשא לא דקדק הר"ן ז"ל כל כך. ולפנינו יתבאר ישוב לשיטת הר"ן. ולדעתי נראה כי השופטים והמלכים ענין אחד ה' עושין במה שבין אדם לחבירו ובכל הדברים הצריכין לתיקון המדינה. ובדאי משפט שצריך לעשות בחילול שבת אין למלך עסק בהן כמו שמשמע מדברי הרמב"ם בפ"ג מה' מלכים כ"ל. וע"כ אף לענין משפטי המדינה אף שהמעשה אחד. מ"מ לענין הכוונה חלוקין הן. דהנה בברכות א' ע"א(א) מנין לשלשה שיושבין בדין ששכינה שרוי עמהם שנאמר בקרב אלקים ישפוט ומנין לשנים שעוסקין בתורה ששכינה עמהם שנאמר אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו וגו' וכי מאחר דאפ"ל תרי תלתא מבעיא מהו דתימא דינא שלמא בעלמא הוא קמ"ל דינא היינו תורה וע"כ הדיין עיקר הכוונה התורה. להופיע משפטי ד' בעולם. אך המלך נהפוך הוא כי אין לו עסק במשפטים בעצם. דא"כ גם בחילול שבת ה' דן. רק כל עסקו להעמיד ארץ כדכתיב מלך במשפט יעמיד ארץ. והמשפט הוא כלי שבו הוא דן ומעמיד תיקון המדינה. אבל כל כוונתו הוא תיקון המדינה וע"כ נקראו הדיינים בשם המלך ג"כ כדאיתא בשבת (דף י"ג) עד מתי יושבין בדין אמר רב ששת עד זמן סעודה אמר ר' חמא מאי קרא דכתיב אי לך ארץ שמלכך נער ופירש"י מלכך דיינך כדכתיב מלך במשפט יעמיד ארץ. שהרי במשפט הוא מתקן הנהגת המדינה. הגם שעיקר כוונתו להופיע תורה. וכן המלך נקרא שופט כנ"ל הגם שכוונתו להנהגת המדינה מ"מ הוא שופט. ומ"מ דיין עיקר שמו הוא שופט. והמלך עיקר שמו מלך. וע"כ המלך מוריש כתרו לבנו כי אין זה כתור תורה. אבל הדיין שכל עסקו תורה כתר תורה אינו מוריש. וגם לפי טעמים הנ"ל דצדק צדק תרדוף מצוה לבע"ד לחזור אחר ב"ד יפה. וזה דאי מצד התורה שהרי אפ"ל בע"ד עצמו שמרוצה לילך לפני ב"ד אחר מצוה עליו לחזור אחר ב"ד יפה. אבל המלך שהוא לתיקון המדינה אין לדקדק בו כל כך דוק והבן:

(גא) והשתא נחוי אגן בזמנה"ז שאין סמוכין. ומן הדין ה' שלא לדון כלל דיני ממונות. רק בהודאות והלוואות דנין שלא תנעול דלת בפני לווין. ובכל מידי דשכיח ואית ב' חסרון כ"ס עבדינן שליחותיהו. אבל מידי דלית ב' חסרון כ"ס אף דשכיח לא עבדינן שליחותיהו. והא כך מחויב הנחבל לשלם אף דלית ב' חסרון כ"ס כמו הגזלן. אלא דבגזילות דאית ב' חסרון כ"ס אית ב' תיקון הנהגת המדינה טפי במה שמחייבין אותו לשלם. משא"כ בנחבל. דמה שנחבל עבר ואין ואף שאין משלם לו אין בו הפסד המדינה כל כך. אבל להעמיד הדין על תילו אין נפקא מינה בין אית ב' חסרון כ"ס אי לא. רק באמת אין כוונת התורה לדון כשאין סמוכין. רק שההכרח לדון במידי דשכיח ואית ב' חסרון כ"ס שלא יחרב העולם. והוא דומיא דמלך ממש שבמשפט יעמיד ארץ וא"כ הרי הוא בירושה כמו מלך ממש. וע"כ כתב הרא"ה בס' החינוך בפ' שופטים דמינוי השופטים אינו נוהג במקום שאין סמוכים. ומשמע מדבריו דאף מדרבנן אין חיוב והוא כמ"ש מדמצוות דין בזמנה"ז אינו ממצוות שופטים שבתורה הואיל ואינם סמוכין רק שלא יחרב העולם אם איש את רעהו חיים בלעו והוא מעין מלך אשר אין שייך בעיר אחת כלל. והוא נקודה נפלאה בענין זה:

(גב) +הגה"ה עוד ראיתי להאברבנאל שכתב שהשופטים לא הורישו לבניהם. האומנם כי הרא"ל שכתב ממה שהשיב גדעון לא אני אמשול בכס ולא בני ולא בן בני. אינו מובן כלל שהרי הוא כלל עצמו עמהם והוא ה' שופט ובאמת המליכו את אבימלך. אך לא מצינו יותר בשופטים שהורישו לבניהם תחתיהם. אך המעיין בכתוב שלא ה' המינוי השופטים חיוב אצלם שלא יה' בלא שופט כעין מינוי המלך. רק כשה' ישראל בעת צרה ואויביהם משלו בהם העמיד להם ד' שופט. ואח"כ כשמת השופט ה' כמה שנים בלא שופט לפעמים י"ח שנה. ואח"כ כשחזרו לחטוא וחזרו ומשלו בהם שונאיהם הזמין להם הקב"ה שופט שיושיעם מאויביהם. וה' מינוי כל שופט ענין בפ"ע. וע"כ לא נאמר בשופט שעמד אחר שופט ראשון שעמד תחתיו של ראשון כדכתיב במלכים. ולא ה' שייך שירש בן השופט הראשון ודו"ק. ועוד דבתחילת ספר שופטים ב' פ' ט"ז ויקם ד' שופטים ויושיעום מיד שוסייהם פירש"י תמיד מדור אל דור עיי"ש פ' י"ד מפורש דהעמדת שופטים ה' עיקר למלחמה. ואני הוכחתי ממדרש שמואל דכל עניני מינוי מלחמה אינו בירושה כמו משוח מלחמה. הגם דבהעמדת שאל המלך שמואל א' ט"ז כתיב ומשחתו לנגיד וגו' והושיע את עמו מיד פלשתים. אינו ראוי דלעולם העמדת המלך עיקר למשפטים רק משום ששאלת ישראל המלך למשפטים ה' שלא כהוגן שאמרו לשפטינו ככל הגוים כדכתיב פרשה ח' פסוק ו' עיי"ש ובפירש"י ע"כ לא נענו בזה ותלה הקב"ה בישועה מיד פלשתים. ע"כ הגה"ה+:

וראיתי להאברבנאל בהקדמתו לס' שופטים הסכים להר"ן דלענין משפטי המלך אינם מחוקי התורה רק הוראת שעה לתיקון המדינה. והביא רא"י הא דאמר בסנהדרין פרק ב' מלכי ישראל לא דנין ולא דנין אותן יע"ש. ולפ"ז מה שמלכי ב"ד דנין דכתיב דינו לבוקר משפט היינו דיני תורה. ומיושבים הקושיות שהקשיתי על הר"ן דכל

הני קראי בבית דוד כתיב. ומזה ירשו ר"ג שבבבל ונשיא שבא"י ליתן רשות לדון דין תורה כי דיני תורה ג"כ ניתן להם לבית דוד רשות והורמנא ועל בתומים ס' ג'. ומוכח דלענין משפטי תורה ג"כ איתא בירושה. ולדעת הפוסקים דזה חשיב כתר תורה דליתא בירושה. צ"ל כמו שחלקתי דלבית דוד שאמר להם דינו לבוקר משפט אף שדינו עפ"י משפטי תורה. מ"מ כוונתם להעמיד ארץ במשפט המלך כדכתיב והצילו גזול מיד עושקו עיי"ש בכתובי ירמיה. וא"כ בזמנה"ז ג"כ איתא בירושה וכמו שביארתי באות נ'. נמצא שדבריי עולים יפה אף לדעת הר"ן:

16 - בית שמואל אבן העזר סימן כח ס"ק ג

א"כ בזה"ז מחמת דינא דמלכותא אם ידע שהוא גנוב צריך להחזיר הכלי לבעלים בחנם וכן הדין אם לקח מן גנוב מפורסם, ומזה נשמע הדין לענין קדושי אשה בגנוב מפורסם או אם ידעה שגנוב ומקדש אותה בחפץ לא הוי קידושין לדעת הרמב"ם דהא על פי הדין צריכה להחזיר הדמים והיא לא התרצה אלא בדמי כל החפץ ודומה לפקדון אם נחסר, ואין לומר אף על גב שהוא מקדש אותה סתם בחפץ מ"מ כשידעה שהוא גנוב התרצה את עצמה להתקדש בהנאת שימוש הכלי קודם שיבואו הבעלים, דנשים לאו דינא גמירי וסבורה דאין צריך להחזיר החפץ, ונ"מ ממ"ש כמה חלוקי דינים אם קידש בגזול אחר יאוש ומודיע לה שהוא גזול ומקדש בטובת הנאה שכלי שלה הוא הוי קידושין, ואם אין בכלי טובת הנאה דשכיח כלים כזה לא הוי קדושין ואם מקדש אותה בסתם עם הכלי והוא גזול שאינו מפורסם ולא הודיע לה שהוא גזול אז א"צ להחזיר לא הכלי ולא הדמים מקדשת אע"ג על פי הדין צריכה להחזיר דמי הכלי מ"מ מחמת ת"ה אין צריך להחזיר זכותה והוי קידושין דאורייתא לדעת הבית יוסף כמ"ש במע"ש, מיהו אם אמרה לא ניחא לי להתקדש בגזול הוי ספק קידושין ובה"ז מחמת דינא דמלכותא צריכה להחזיר מ"מ מדאורייתא קנטה החפץ ודמי החפץ צריך הנגזל ליתן לה והוי קידושין דאורייתא היינו אם אינה יודעה שהוא גנוב ואם אמר לה שגנוב לא הוי קידושין כלל דהא בכי האי גוונא ליכא ת"ה אם כן צריכה להחזיר הדמים מדאורייתא והוא מקדש אותה סתם סבורה דמקדש אותה בכל דמי החפץ אם כן בטלי הקידושין ואם אמר דמקדש אותה בטובת הנאה שהכלי שלה הוא חלין הקידושין אפילו בזה"ז דצריכה להחזיר החפץ מחמת דינא דמלכותא ואם מחייב את עצמו לסלק את הנגזל אז לא הוי שינוי רשות ולא הוי קידושין דאורייתא, ולאחר שמשתיק את הנגזל ל"ל דחלין אז הקידושין כמ"ש הריטב"א בסוגיא דף נ"ב ועיין עוד לקמן מ"ש:

17 - שו"ת חתם סופר חלק ב' א"ן סימן שיד

אמנם ראיתי להגאון בנתיבת המשפט סימן קפ"ד דפשיטא לי דסטומתא לא הוה אלא קנין דרבנן דלא עדיף מקניני דרבנן וכבר כתבתי דלא דמי להדדי ועכ"פ בנידון שלפנינו לו ישקל סבר הגאון הנ"ל עם סברתי הנ"ל הו"ל ס"ס = ספק ספיקא = ס' אולי סטומת' קוני' מה"ת ואת"ל מדרבנן אולי קנין דרבנן מהני לדאורייתא ועוד כיון דמשמע מלשון השאלה (דהאנדשלאק) קונה מדינא דמלכות' באתר' דמעלתו ודינא דמלכותא באותן ענינים דקיל"ל דינא דמלכותא דינא מן התורה הוא בלי ספק ויש לי לתמוה על דברי הרב ב"ש סי' כ"ח סק"ג בזה וע"ש ועתשו' רמ"א סי' יו"ד /י/ ע"כ אי דעת הגאב"ד שם מסכים עמי אחר העיון דרינא בהדל' ואי לא יהיה דברי בטלים בענין זה.

18 - מגיד משנה הלכות גזלה ואבדה פרק ה הלכה יג

אבל מלך וכו'. כבר הודו לו כל בעלי הוראה וכו' וכן עיקר דדינא דמלכותא דינא אבל גזלנותא דמלכותא לאו דינא והרי הוא גזל גמור וקרקע אינה נגזלת ולעולם ברשות הבעלים הוא וזה מבוואר בהרבה מקומות ועוד הוסיף הרמב"ן ז"ל ואמר שאם בא מלך לעשות דין חדש אע"פ שחקק אותו לכל אם לא היה כן מחוקי המלכים הראשונים לאו דינא דינא ואין כן דעת רבינו ז"ל ורבותינו ז"ל אלא הרי הוא יכול לעשות דין חדש ולומר כל העושה כך יענש כך ועונשו עונש מן הדין:

19 - רמב"ם הלכות גזלה ואבדה פרק ה הלכה יח

במה דברים אמורים במלך שמטבעו יוצא באותן הארצות שהרי הסכימו עליו בני אותה הארץ וסמכה דעתן שהוא אדוניהם והם לו עבדים אבל אם אין מטבעו יוצא הרי הוא כגזולן בעל זרוע וכמו חבורת ליסטטים המזויינין שאין דיניהן דין וכן מלך זה וכל עבדיו כגזולן לכל דבר.

20 - ש"ך יורה דעה סימן קסה ס"ק ח

וכן הביא הב"י בח"מ ס"ס שס"ט הפוסקים דסוברים דאמרינן דינא דמלכותא דינא בכל מילי ולזה לא כתבו הפוסקי' האחרים האי דינא שכתב המרדכי בשם ר"ת ורשב"ם דכיון דכתבו בכמה זוכתי אחריני דקיל"ל דינא

דמלכותא דינא בכל מילי פשיטא דה"ה בזה ועוד דס"ל דמטבעות דמי לקרקע כמ"ש ב"ה וכיון שכתבו בסתם בכמה דוכתי בקרקע דינא דמלכותא דינא ה"ה בזה ומ"ש הב"ח בדעת הרב כבר נתבאר שאין כן דעת הרב להלכה:

21 - תלמוד בבלי מסכת פסחים דף לה עמוד ב

ולא במעשר שני והקדש שלא נפדו וכו'. פשיטא! - לעולם דנפדו, ומאי לא נפדו - שלא נפדו כהלכתן. מעשר שני שפדאו על גב אסימון, דרחמנא אמר +דברים יד+ וצרת הכסף - דבר שיש לו צורה. והקדש - שחיללו על גבי קרקע, דרחמנא אמר +ויקרא כז+ ונתן הכסף וקם לו.

22 - שו"ת אגרות משה חלק י"ד ב סימן קיז

אבל מ"מ הא בעניני תשלומין דינא דמלכותא דינא כדכתב הש"ך ביו"ד סימן קס"ה סק"ח בשם הרמב"ן דאף להסוברים דרק בעניני מסים דדמ"ד מודים בעניני תשלומין מצד שהופחת המטבע שאם דד"מ הוא שיפרעו ממטבע החדשה הוא דינא שלכן כתב שאף שבחו"מ סוף סימן ע"ד כתב הרמ"א דיש חולקין לא הביא שיטה זו ביו"ד משום שלדינא סובר הרמ"א שלכו"ע הוא במטבע דדמ"ד כהרמב"ן לבד מה דסובר בסימן שס"ט סעיף ח' דהעיקר דדמ"ד בכל עניני ממון עיי"ש בש"ך, ומאחר שנפטר מחיובו בסך הדאלארס והפונטים שלו ממילא איכא איסור ריבית כשישלים לו ביותר, ואף שלא הזכר בפירוש הדין לענין ריבית בפחתו מהמטבע אלא הדין בהוסיפו על המטבע שאין בו משום ריבית אבל משמע דהוא כן גם להיפוך בפחתו מהמטבע שכיון שנפטר מחיובו בדד"מ הוא ריבית כשיתן לו יותר, ופשוט דבשביל זה נקט הדין דמטבע שהוסיפו או פחתו בהלכות ריבית משום שנוגע זה גם לריבית.

23 - מגיד משנה הלכות מלוה ולוה פרק כו הלכה א

אבל כל השטרות שחותמיהן עכו"ם הרי אלו פסולין וכו'. דע שבדינין אלו רבו הסברות והנני כותב קצת מן הגמרא וסברות המפרשים ז"ל בקוצר. שנינו במשנה (גיטין דף י' ע"ב) כל השטרות העולים בערכאות של עכו"ם אע"פ שחותמיהן עכו"ם כשרין חוץ מגיטי נשים ושחרורי עבדים ובגמרא קא פסיק ותני לא שניא מכר ולא שניא מתנה בשלמא מכר מדיהיב זוזי קמייהו הוא דקנה ושטרא ראה בעלמא הוא דאי לאו דיהיב זוזי קמייהו לא הוה מרעי נפשייהו וכתבי ליה שטרא אלא מתנה במאי קני ליה בהאי שטרא והאי שטרא חספא בעלמא הוא אמר שמואל דינא דמלכותא דינא איבעית אימא תני חוץ מכגיטי נשים עוד שם (ז' יא) רבינא סבר לאכשורה בכנופיאתה דארמאי אל רפרם ערכאות תנן ודוקא ערכאות דלא מקבלי שוחדא ובפרק המביא תנין (דף יט ע"ב) רב פפא כי הוה אתי לקמיה שטרא פרסאה דעביד בערכאות של עכו"ם מקרי ליה לשני עכו"ם זה שלא בפני זה והוה ליה כמסיה לפי תומו ומגבי ביה ממשעבדי ויש גורסין מבני חרי. והנה דעת רוב הגאונים ז"ל ורבינו לפסוק כלשון האחרון שאמרו תני חוץ מכגיטי נשים שרוצה לומר שכל שטר שהוא כגט שהשטר הוא שטר הקנאה ושיעבוד אינו מועיל כלל ויש לפרש לפי דעתם ז"ל דאע"ג דקיימא לן דדינא דמלכותא דינא כמבואר פ"ה מהלכות גזילה ואבידה הני מילי במה שהוא תועלת למלך בעניני המסין שלו ומה שהוא מחקיו אבל בדברים שבין אדם לחבירו אין דינו בהם דין והכי קאמר האיבעית אימא לא אמרינן בכי הא דינא דמלכותא דינא והני חוץ מכגיטי נשים ואין ראייה גמורה היפך מזה ונחלקו רבינו ז"ל ורבותיו שטרי הלואה מה יהא דינן לפי שלא נזכרו בסוגיא זו ודעת רבותיו להשוותן לשטרי מתנה והטעם שלהם הוא מפני שאע"פ שהוא מקבל מעות וברי לנו שקבלן דלא מרעי נפשייהו מ"מ אם לא מחמת השטר היתה מלוה זו מלוה ע"פ שהיה נאמן לומר עליה פרעתי וכיון שכן האי שטרא חספא בעלמא הוא ואינו דומה למכר לפי שהמוכר שדהו בעדים הרי הוא כמוכרו בשטר לכל דבר ואנן סהדי דאי לאו דיהיב זוזי קמייהו לא מרעי נפשייהו ונ"ל לפי שיטה זו דהא דר"פ בשטר מכר שנטרף המקח מן הלוקח ובא לגבות מחמת האחריות שבו והם גורסין ומגבי ביה ממשעבדי וכדקי"ל דהמוכר שדהו בעדים גובה מנכסים משועבדים כמבואר פ"א ורבינו ז"ל סובר שכיון שעיקר השיעבוד חל מחמת קבלת המעות לענין טענת פרעתי יכול לומר לו שטרך בידי מאי בעי והוא ז"ל גורס ומגבי ביה מבני חרי ובשטרי הלואה הוא לפי גירסא זו בהכרח דאי בשטרי מכר לא גרע ממוכר שדהו בעדים שגובה ממשועבדים והר"א ז"ל כתב בהשגות א"א יפה הורו רבותיו וכו' ביאור דבריו שאפילו בחייב מודה או בתוך זמנו אינו גובה ממשועבדים הילכך אם חייב טוען לאחר זמן פרעתי נאמן כדן הוציא עליו כתב ידו כמבואר פ"א ויש לחלק שאינו דומה שטר גמור לכתב יד. ומ"ש רבינו והוא שיתן המעות בפניהם הוא לשון הגמרא דאמר דאי לאו דיהיב זוזי קמייהו והטעם לפי שבכסף הוא קונה ואין הודאתו בפניהם הודאה. ומ"ש וכן צריכין עדי ישראל וכו' הוא ממה שאמרו ודוקא ערכאות דלא מקבלי שוחדא פ"ל שידועות שאינן מקבלות שוחד. זו היא שיטת רבינו ומחלוקתו עם רבותיו ז"ל אבל שיטה אחרת יש לבעל העיטור והרמב"ן והרשב"א ז"ל שכל

השטרות כשרין אפילו שטרי מתנה וגובין בשטרי הלואה מן המשועבדים משום דקי"ל כשמואל דאמר דינא דמלכותא דינא אפ"ל בדברים שאינן תועלת המלך והאי איבעית אימא הכי קאמר מתני' אפ"ל בדליכא הרמנא דמלכא ותני חוץ מכגיטי נשים דתרתני לישני לא פליגי דודאי כל היכא דאיכא הרמנא דמלכא כל השטרות שבעולם כשרין כגון בנוטירין של מלכות שלנו ובדליכא הרמנא דמלכא תני חוץ מכגיטי נשים למעט שטר מתנה וכיוצא בו אבל שטרי מכר והלואה קיימין וגובין בהן מן המשועבדים כיון שעולים בערכאות והן גורסין בדרב פפא ומגבי ביה ממשעבדי ומפרשים בשטרי הלואה משום דערכאות אית להו קלא זו היא שיטתם ז"ל ועליהם סומכין בארצותינו וכתב הרמב"ן ז"ל בין בערכאות בשטרי מכר והלואה בין בנוטירין של מלכות בכל השטרות אין הכשרן אלא להיות השטר כאילו נכתב ונחתם בעדים ישראלים אבל אם חסרו דבר מדרכי ההקנאות כגון מטלטלי אגב מקרקעי וכגון דאקנה וכיוצא בהן ודאי אין דנין בהם לענין אותו דבר שחסר מהם ואם דבר הפוסלן הוא כגון שנתן לו מעות בלא אגב ושטרות בלא מסירה ובקני הוא וכל שיעבודא דאית ביה פסולין לגמרי ואין דנין בהן בדיני עכו"ם שאין דנין של מלכים אלא להכשיר שטרות שלהם ולעשות סופר שלהן כמאה עדים אבל לענין דרכי הקנאות לא עדיפי משטרות שלנו שאף העכו"ם במקומות הרבה בדינין חלוקין דנין אותן כפי מחלוקת חכמיהן ומנהגי המקומות ואין מלכים מקפידין אלא בהכשר השטרות בלבד עד כאן דבריו ז"ל:

24 - חידושי הרשב"א מסכת גיטין דף י עמוד ב

ויש דוחין דלא אמרינן בעלמא דינא דמלכותא דינא אלא בדברים שהן להנאת המלך וכאותה שאמרו בשלהי חזקת הבתים ג"ד ב"ן מלכא אמר לא ליקני איניש ארעא אלא באיגרתא כלומר שיחתום הוא את השטר ויקיימנו כדי שיקח הוא את חוקו וכדאמרינן נמי ג"ב"ק ק"ג ב"ן תדע דקטלי דיקלי ועבדי גישרי ועברינן עליהו, והכא בשאין לו למלך בדין זה שום תועלת, ואינו נראה מדאמר' התם בפ' חזקת הבתים אמר רבא הני תלת מילי אשתעי לי עוקבן בר נחמיה משמא דרבא דינא דמלכותא דינא אריסא דפרסאי עד ארבעין שנין כלומר דינא דמלכותא דינא ומלכא אמר והנהיג שתועיל חזקה לגוי בארבעין שנין והכא מאי הנאה ותועלת יש למלך בזה

25 - ש"ך חושן משפט סימן עג ס"ק לט

וכל זה כתבתי לדעת הר"ב, אך לפי ע"ד דברי הר"ב צ"ע בעיקר הדין שכתב הר"ב שלא יוכל למכרו בפחות משנה, שהוא דבר תמוה מאד לפי עניות דעתך, דכיון דעל פי דין תורה יוכל למכרו לאחר ל' יום, היאך נלמוד מדיני גוים לבטל דין תורה, ח"ו לא תהא כזאת בישראל. ולא מיבעיא לאותן הפוסקים שסוברים דלא אמרינן דינא דמלכותא רק בדברים שהם להנאת המלך, ולא בין איש לחבירו, וכן הסכים בשלטי הגבורים פרק חזקת הבתים סוף דף קפ"ט [הובא פסקי ריא"ו ה"י סי' ל"ז וז"ל, ונראה בעיני שלא נאמר דינא דמלכותא דינא אלא בדברים שהמלך גוזר להנאתו כגון המכסים והמסיות וכיוצא בהן, אבל בדברים שבין אדם לחבירו אין לנו לדון אלא על פי תורתנו, כמבואר בקונטרס הראיות ובפ"ק דגיטין] פסקי ריא"ו ה"ב סי' ז' [ובפרק גט פשוט] שם ה"ה סי' כ"ן, עכ"ל. אלא אפילו לשאר פוסקים דסוברים דאמרינן דינא דמלכותא בכל דבר, היינו דוקא מה שאינו נגד דין תורתנו אלא שאינו מפורש אצלינו, אבל לדון בדיני הגוים בכל דבר נגד תורתנו, חלילה, ודאי לא יעשה כן בישראל. ... וכבר האריך הרשב"א בתשובה [ח"ו סי' רנ"ד], מביאה ב"י לעיל סוף סימן כ"ו [מחודש ז', באחד שנשא אשה במקום שדנין בדיני גוים שאין הבעל יורש את אשתו כו', שאעפ"כ יורש את אשתו, ולא שייך בזה דינא דמלכותא כלל, דא"כ עקרת כל דיני התורה השלימה כו', ע"ש שהאריך הרבה. וכן כתב גם כן מהרי"ק בשורש קפ"ז וז"ל, ואשר נסתפקת אם יש לדון על שטר גוים בדיני גוים באותו שטר או לא, כגון לענין ד בעל השטר על התחוננה שכתבת שדיניהם בהפך, לע"ד נראה דבר פשוט שאין בטענה זו ממש, דאע"ג דקיימא לן דינא דמלכותא דינא, ואפילו למאן דאמר דינא דמלכותא דינא בכל דברים, היינו דוקא לענין ארנניות ומנהגות של משפטי המלכים, אבל דין שבין אדם לחבירו פשיטא ופשיטא דלא, דא"כ בטלת כל דיני תורה ח"ו, ... וכן תיקן וביאר בעיר שושן להדיא לקמן סוף סימן שס"ט וז"ל, לא אמרינן דינא דמלכותא אלא בדבר שיש לו הנאה למלך או שהוא לתיקון בני מדינתו בעניני משא ומתן שביניהם, אבל שאר דינים דיני תורה המפורסמים בינינו, כגון שהם מכשירים עד אחד ואפילו הוא קרוב או פסול, וכיוצא בדברים אלו דינים פרטיים שבין ישראל לחבירו, פשיטא שלא נדין בהם כמותם, דא"כ בטלו ח"ו כל דיני תורה מישראל, וכן הנושא אשה במקום שדנין דיני גוים ומתה, אין יכולים יורשיה לומר כל הנושא אשה על דעת המנהג הוא נושא, דהא פשוט בינינו דהבעל יורש את אשתו כו', עכ"ל. וכן משמע בסמ"ע שם [סקכ"א] שכן כונת הר"ב שם, אבל דברי הר"ב כאן צ"ע:

26 - חזון איש ליקוטים סימן טז אות א'

גכ"י ס"ה שס"ע [אח"כ ראויה בש"ך ס"ה ע"ג ס"ק
ל"ט פ"ה ג"כ דברי המרדכי מכוס מנהג ולי בש"ך ז"ל קשה לבין
שאין חילוק בין דין מפורש לאינו מפורש ואין כלל דין שאינו
מפורש שהכל מפורש בחורב חלל שכן הוא הדין שאם מכבדו סהם
לריך ב"ד לשקול את האומד עד כמה מחל לו שלא יהצטעו ודינא
דמלכותא מכרעת את האומד וכיון דמורגל אלגו דינא דמלכותא
דינא ח"ף שזכ רק בחנאים מיוחדים מ"מ זה משפיע על בני
אדם לכוונך בסתמא על שיטור שזכ דניס וזו כונה כראש"ד בש"ך
ס"ק ל"ג, ונמנל דלנו דנין בדיננו ולא בדינוכס].

27 - רמב"ם הלכות גולה ואבדה פרק ה הלכה יא - יב

במה דברים אמורים שהמוכס כליסטיס בזמן שהמוכס גוי או מוכס העומד מאליו או מוכס העומד מחמת המלך ואין לו קצבה אלא לוקח מהו שירצה ומניח מה שירצה, אבל מכס שפסקו המלך ואמר שילקח שלישי או רביעי או דבר קצוב והעמיד מוכס ישראל לגבות חלק זה למלך ונדע שאדם זה נאמן ואינו מוסיף כלום על מה שגזר המלך אינו בחזקת גזלן לפי שדין המלך דין הוא, ולא עוד אלא שהוא עובר המבריח ממכס זה מפני שהוא גוזל מנת המלך, בין שהיה המלך גוי בין שהיה מלך ישראל. וכן מלך שהשים מס על בני העיר או על כל איש ואיש דבר קצוב משנה לשנה, או על כל שדה ושדה דבר קצוב, או שגזר שכל מי שיעבור על דבר זה ילקחו כל נכסיו לבית המלך, או כל מי שימצא בשדה בשעת הגורן הוא יתן המס שעליה בין שהיה הוא בעל השדה בין שאינו בעל השדה, וכל כיוצא בדברים אלו אינו גזל, וישראל שגבה אותן למלך אינו בחזקת גזלן והרי הוא כשר, והוא שלא יוסיף ולא ישנה כלום ולא יקח לעצמו כלום.

28 - רא"ש נדרים דף כת.

ידע הלא כלום שהוא כזה לידור כזה אימא נדכ הוי קמ"ל : גב' והאמר שמואל דינא דמלכותא דינא * אחד שקנה ממכס מאת המלך אסור לגזלו הימנו ואין יסורו ממנו לגזלן לידור כדי לגזלו : במוכס שאין לו קצבה * והוא לאו דינא * הוא דדוקא בדבר שהוא שוה לכל בני המדינה יש לו בשות להקונה לפשות אבל לא בדבר שאינו שוה למשפט לזה ולכמות לזה אי נמי כיון שאין לו קצבה מוכס ליקח יותר ממה שהמלך חפץ להגדל עליו גזל : במוכס העומד מאליו * גלל דפט כהנף : היכי נדר * קנה יצטר על נדרו : באומר נדב היום ונולא בשפתיו סהם * ודברים שגלג המוכימין סוין דברים : מהא מהנימין נדר לאדיעין כמן דכ"ש * ואכ"ל דכח החילא פד"ף אנדימא קא קמיר לאשמוטין בה כח דהימילא א] : שאין שאלה נשטטה * משום שומר דשטטה אמרו ממנו שאין להחילה וכלי קאמר נ"ש לא יסתח הכס סחח

29 - שולחן ערוך חושן משפט סימן שסט סעיף ו

בד"א שהמוכס כליסטיס, בזמן שהמוכס עובד כוכבים, או מוכס העומד מאליו, או מוכס העומד מחמת המלך ואין לו קצבה אלא לוקח מה שירצה. אבל מוכס שפסקו המלך ליטול דבר קצוב, (ואפילו לוכ שישראל יתן יותר מעובד כוכבים, מכל מקום מקרי דבר קצוב לכל איש) (מכרי"ק שורש קל"ב / קל"ד/ו, והעמיד מוכס ישראל לגבותו למלך, ונדע שאדם זה נאמן ואינו מוסיף כלום על מה שגזר המלך, אינו בחזקת גזלן, משום דדינא דמלכותא דינא. ולא עוד אלא שהמבריח ממכס זה, עובר על לא תגזול) איקרא יט, יג, מפני שהוא גוזל מנת המלך, בין שהיה מלך ישראל בין שהיה מלך עובד כוכבים. וכן אם ישראל קנה המכס מהמלך, המבריח עצמו הרי זה גוזל ישראל שקנאו. (וי"א דאפילו ידוע דהישראל לוקח יותר מן הקצבה, מ"מ) (א) אסור להצריח ממנו דבר הקצוב, דכוי כגזל מן הגזלן, דאסור) (צ"י). אבל אם קנאו עובד כוכבים, מותר, משום דהוי כהפקעת הלואתו דשרי במקום דליכא חלול השם. הנה: ג וי"א דאפילו המוכס ישראל, אם לא קנאו לעצמו רק גוצה למלך עו"ג, אע"ג דאסור להצריח מכה דינא דמלכותא, מ"מ אם אדם מצריח אין למוכס לכופ אותו ליתן, דכוי כהפקעת הלואתו דשרי. מיכו אם יש צרכ משום יראת המלך, ודאי יכול לכופ אותו) (ר"ן פרק ארבעה נדרים).

30 - תלמוד בבלי מסכת קידושין דף מה עמוד ב

ההוא דאמר לקריבאי והיא אמרה לקריבה, כפתיה עד דאמר לה תיהוי לקריבה, אדאכלי ושתי אתא קריביה באגרא וקדשה; אמר אביי, כתיב: +צפניה ג+ שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב. רבא אמר: חזקה אין אדם טורח בסעודה ומפסידה. מאי בינייהו? איכא ביניהו, דלא טרח.

31 - כסף משנה הלכות גולה ואבדה פרק ה הלכה יא

ומ"ש אבל מכס שפסקו המלך וכו' ולא עוד אלא שהוא עובר המבריה ממכס זה וכו' בין שהיה המלך עכו"ם בין שהיה המלך ישראל. נראה לכאורה שטעמו משום דאל"כ כי אקשי בפ' הגזול בתרא להבריה מהמכס מי שרי והאמר שמואל דינא דמלכותא דינא ה"ל לשנויי כאן במלך ישראל כאן במלך עכו"ם. אבל יש לגמגם בזה משום דאיתא התם בגמ' איכא דמתני' (להן) אהא נודרין להרגין ולחרמין ולמוכסים וכו' שהיא של בית המלך אע"פ שאינה של תרומה וכו' והאמר שמואל דינא דמלכותא דינא וכו' רב אשי אמר במוכס עכו"ם דתניא ישראל ועכו"ם שבאו לדין וכו' ור"ע טעמא דאיכא קידוש השם הא ליכא קדוש השם באים) בעקיפין) וגזל עכו"ם מי שרי והתניא וכו' מנין לגזל עכו"ם שהוא אסור וכו' ל"ק כאן בגזלו כאן בהפקעת הלואתו פ"י רש"י הפקעת הלואתו שאין גזול ממש שרי כי ליכא חילול השם כגון היכא דטען ליה לירש נתתים לאבך ומת דלא ידע עכו"ם דמשקר ולהבריה מכס הוי כהפקעת הלואתו. והשתא כיון דהברחה מן המכס לא הוי אלא כהפקעת הלואתו אמאי אסור להבריה מן המכס במלך עכו"ם. ושמא י"ל דהכא שאני שהעמיד המלך ישראל לגבות לו חלקו דהוי כאילו המלך עצמו גובהו דהשתא מלבד שאם יודע יש חילול השם בדבר אפשר שיהיה סכנת נפשות בדבר אבל עכו"ם שחכר המכס מן המלך שאז אם יודע לא יהיה בדבר סכנת נפשות מאחר שאין המלך מפסיד בזה הוא שאמרו שמונת להבריה ממנו המכס דהוי כהפקעת הלואתו:

32 - שו"ת יחוה דעת חלק ד סימן סה

וכן בקודש חזיתיה להגאון אביר הרועים מהרצ"פ פראנק זצ"ל, בתשובה שהשיב לעורך דין דתי אחד, אשר השתומם לשמוע שרבה של ירושלים דן את בתי המשפט החילוניים במדינת ישראל לערכאות, וכתב בין השאר: שכאשר נתבונן בטעם האיסור לדון בערכאות של גוים, שהוא מפני שהדן בפניהם הוא מייקר שם אליליהם להחשיבם, שנאמר ואויבינו פלילים, שכשאויבינו פלילים זהו עדות לעילוי יראתם, כמו שפירש רש"י בפרשת משפטים. ולפיכך הדן בפניהם הרי זה רשע וכאילו חירף וגידף והרים יד בתורת משה, כדברי הרמב"ם והשלחן ערוך, ואם כן מטעם זה עצמו גם יהודי ששופט על פי חוקותיהם, בודאי שהוא גרוע יותר מגוי, שהגוי לא נצטווה לשפוט דוקא על פי דת ישראל, אבל יהודי זה שמצווה לדון על פי התורה, והוא מתנכר אליה ודן על פי המגילה של העותומנים ושאר חוקי אומות העולם, שעליהם נאמר יוצר עמל עלי חוק, יגודו על נפש צדיק ודם נקי ירשיעו, הרי הוא רשע ומרים יד בתורת משה, וכדברי הרשב"א הרי הוא הורס חומות הדת ועוקר ממנה שורש וענף והתורה מידו תבקש, והוא הדין למי שהולך להתדיין בפניו. וצר לנו מאוד שחוקים אלה אימצה הממשלה וכן הכנסת, לדון בהם במדינת ישראל, ואין לך עלבון לתורה ולנשאי דגלה יותר מזה, אוי להם לבריות מעלבונה של תורה, מהרה יבוא האדון אל ביתו וישיב שופטינו כבראשונה ויועצינו כבתחלה. (התשובה הנ"ל נדפסה במילואה בחוברת בשעריך ירושלים, חרדש שבט תש"ל. וכן בשו"ת ציץ אליעזר חלק י"ב סימן פ"ב, ובקובץ משואה לדור עמוד קי"ד.) גם הגאון מופת הדור החזון איש זצ"ל (סנהדרין סימן ט"ו אות ד') כתב: שהדבר ברור שאין שום נפקא מינה בין הדן בפני עכו"ם, לבין הבא לדון אצל שופט יהודי הדן על פי חוקים זרים שבדו אומות העולם, ואדרבה הדבר יותר מגונה ששופטים יהודים המירו את משפטי ה' ותורתו הקדושה למשפטי ההבל של הגוים, ואפילו אם יסכימו כל בני העיר על זה, אין שום ממש בהסכמתם, (עיין רמב"ן ריש פרשת משפטים), ומשפטים חמס עושק וגזל, ומרימים יד בתורת משה. (וכן הובא בספר אז נדברו חלק ג' עמוד ק"ס. וע"ש.) והגאון רבי יצחק אייזיק הלוי הרצוג זצ"ל, מרא דארעא דישראל, כתב (במאמר שהובא בספר התורה והמדינה כרך ז' עמודים ט' - י'), שכעת כאשר עם ישראל שוכן בארצו, ולדאבון לבנו הוא דן על פי חוקים זרים, הדבר חמור אלף פעמים יותר מיחיד או קהלה בישראל שהולכים לדון בערכאות של גוים, כי המבלי אין אלקים בישראל וכו' ח"ו. ומוכח מדברי הרשב"ץ (חלק ב' סימן ר"צ), שגם הדנים בערכאות של מוסלמים שאינם עובדי עבודה זרה, הרי הם בכלל מה שאמרו לפניהם ולא לפני עכו"ם, שכיון שאינם מכירים בחוקי התורה, וטוענים שכבר פקע תוקף דת משה, ולכן דנים הם על פי משפטי נביאי השקר שלהם, ההולך לדון בפניהם הרי הוא כבועט בתורת אלקים חיים כפי שקבלנו מדורו דורות עד משה רבינו, ותוצאות מצב מחפיר ומביש זה מי ישורן וכו'. עכת"ד. וכן האריך בזה הגאון רבי יחזקאל סרנא באגרת שנדפסה בקובץ אחר תאסף (עמוד תש"ה). ע"ש. וכבר אמרו חז"ל (שבת קל"ט ע"א) כל פורענות הבאה על ישראל צא ובדוק בשופטי ישראל וכו'. ע"ש. ואנו רואים לצערנו כמה קשה המצב הבטחוני והכלכלי כיום, שאין לך יום שאין קללתו מרובה מחבירו. עד יערה עלינו רוח ממרום, ומלאה הארץ דעה את ה'.